

Spazis, temps e societads

Elements dal svilup da la cumpetenzas

Champ da cumpetenzza

STS.5

Chapir la Svizra cun sias tradiziuns e midadas

Cumpetenzza	<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.2</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolars san mussar co che umans en Svizra vegnan caracterisads da midadas economicas e co ch'els van enturn cun las midadas.</p>	<p>renviaments FSP - Economia e consum ELT.1.2</p>	Renviament
Incumbensa dal 3. ciclus	STS.5.2	<p><i>Istorgia: istorgia svizra</i> Las scolaras ed ils scolars ...</p>	
Punct d'orientaziun	<p>3</p>	Cumenzament en il decurs dal 3. ciclus	
	a	<p>» san mussar e declerar il svilup dals secturs da lavur vi da la Svizra sco exempel (p.ex. midadas dal dumber da bains purils en la vischnanca da scola, svilup dal dumber d'employads en ils trais secturs da lavur en il 19. e 20. tschientaner en Svizra). midada da la societad agrara a la societad industrial ed a la societad da servetschs, la Svizra sco pajais d'emigraziun e d'immigraziun</p>	Stgalim da cumpetenzza
	b	<p>» san mussar la midada d'ina professiun en il decurs dal temp (p.ex. cun funtaunas illustradas, funtaunas scrittas). progress tecnic</p>	Cumpetenzza da basa
	c	<p>» san declerar ils effects da midadas economicas sin singuls umans (p.ex. tecnisaziun, inflaziun, conjuntura auta, stgarsezza d'energia).</p>	
		Cuntegns obligatorics	

Ulteriuras infurmaziuns davart ils elements dal svilup da las cumpetenzas èn disponibilas en il chapitel *Survista*.

Impressum

Editura:

Departement d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal Grischun

Tar quest document:

Plan d'instrucziun 21

Ediziun dals 15-03-2016

Maletg da la cuverta:

Witold Ryka/iStock/Thinkstock

Copyright:

Ils dretgs d'auturas e d'auturs ed ulteriurs dretgs da questa pagina d'internet ha la CDEP-T. Cun chargiar giu cuntegns (texts, maletgs, datotecas) da questa pagina d'internet na vegnan transferids nagins dretgs.

Internet:

gr-r.lehrplan.ch

Cuntegn

STS.1	Examinar las basas natiralas da la terra	2
STS.2	Caracterisar modas da viver e spazis da viver	4
STS.3	Analisar las relaziuns tranter l'uman e l'ambient	7
STS.4	S'orientar en spazis	9
STS.5	Chapir la Svizra cun sias tradiziuns e midadas	11
STS.6	Declarar cuntinuitads e midadas da l'istorgia mundiala	13
STS.7	Analisar e duvrar la cultura da l'istorgia	15
STS.8	Chapir la democrazia ed ils dretgs umans e s'engaschar per tals Exempel da planisaziun	17 19

STS.1 | Examinar las basas natiralas da la terra

<p>◀ Cumpetenza precedentata: NUS.2.5, NUS.4.5</p> <p>1. Las scolaras ed ils scolaras san descriver la terra sco planet.</p> <p><i>Geografia: la terra sco planet</i></p> <p>STS.1.1 Las scolaras ed ils scolaras ...</p>		renviaments	
3	a	» san descriver caracteristicas da la terra sco planet. ☒ furma da la terra, inclinaziun da l'axa da la terra, rotaziun, revoluziun da la terra	
	b	» san declarar fenomenas che vegnan chaschunads da la posiziun e dal moviment da la terra en il sistem solar. ☒ stagiuns, lunghezza dals dis, zonas d'urari	
	c	» san metter en in urden cronologic e territorial differentas concepziuns dal mund. ☒ concepziuns dal mund	
<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.4.4</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolaras san analizar l'aura ed il clima.</p> <p><i>Geografia: aura e clima</i></p> <p>STS.1.2 Las scolaras ed ils scolaras ...</p>		renviaments	
3	a	» san descriver differentas zonas da cuntrada ed attribuir ad ellas las basas climaticas ch'èn caracteristicas per ellas (p.ex. diagrams climatics). ☒ zona fraida, zona temprada, zona subtropica e zona tropica; stgalims d'autezza; posiziun continentala ed oceanica	
	b	» san denominar constellaziuns generalas da l'aura e vasts systems da vent e declarar las auras tipicas che resultan da quels. ☒ circulaziun tropica; constellaziuns generalas da l'aura en l'Europa: favugn, curs da la front, bisa	
	c	» san s'infurmar davart la midada dal clima, declarar motivs e giuditgar ils effects da la midada dal clima per differentas regiuns dal mund, en spezial da la Svizra (p.ex. regress dals glatschers: senda instructiva davart ils glatschers davant il vadretg da Morteratsch, vaschs da glatschers a Malögia, sdregliada da la schelira permanenta, institut federal per la perscrutaziun da naiv e da lavinas). ☒ effect da serra; eveniments extremas: auas grondas	
	d	» san declarar la situaziun actuala cun il svilup dal clima sco era formular contribuziuns per limitar la midada dal clima en il futur.	FSP - Ambient natiral e resursas

<p>◀ Cumpetenza precedentata: NUS.2.5, NUS.4.4</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san declerar fenomens natirals ed eveniments da la natira.</p> <p><i>Geografia: fenomens natirals ed eveniments da la natira</i></p> <p>STS.1.3 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
3	a	» san describer fenomens natirals e cuntradas natiralas (p.ex. cuntradas glazialas, umidas, vulcanicas) e declerar lur furmazium e svilup sco resultat da process endogens ed exogens. ☒ tectonica da las plattas, erosiun, sedimentaziun	
	b	» san s'infurmar davart eveniments da la natira actuals e declerar lur motivs. ☒ vulcanissem, terratrembel, bova, crudada da gripa	
	c	» san denominar e giuditgar ils effects d'eveniments da la natira per las situaziuns da viver d'umans e per l'ambient.	FSP - Ambient natiral e resursas
	d	» san identifitgar e perscrutar cuntradas natiralas e fastizs d'eveniments da la natira a lieus d'emprender ordaifer la scola (p.ex. patrimoni mundial da la UNESCO Arena tectonica Sardona, bova preistorica da Flem).	

<p>◀ Cumpetenza precedentata: NUS.2.2, NUS.3.2, NUS.3.3, NUS.6.3</p> <p>4. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar resursas natiralas e purtaders d'energia.</p> <p><i>Geografia: materias primas e purtaders d'energia</i></p> <p>STS.1.4 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments FSP - Ambient natiral e resursas NT.4.1	
3	a	» san denominar resursas natiralas ch'èn impurtantas per ils umans (p.ex. crappa, materias primas mineralas, aua, terren) e lur utilisaziun. ☒ materia prima, resursa	
	b	» san differenziar tranter purtaders d'energia regenerabla e betg regenerabla (p.ex. radis dal sulegl, forza idraulica, ieli mineral, lain) e cumparegliar lur avantatgs e dischavantatgs. ☒ purtaders d'energia	
	c	» san analizar ils effects per l'uman e l'ambient che vegnan chaschunads da l'exploraziun, la produczion e l'utilisaziun da resursas natiralas.	
	d	» san denominar problems che resultan dal fatg che resursas natiralas èn avant maun limitadamain ed analizar conflicts d'interess che naschan da quai.	
	e	» reflecteschan davart l'agen cumportament en l'ir enturn a moda persistente cun resursas natiralas.	FSP - Economia e consum

STS.2 | Characterisar modas da viver e spazis da viver

<p>◀ Cumpetenza precedentata: NUS.7.3, NUS.7.4</p> <p>1. Las scolaras ed ils scolaras san identifitgar ed ordinar structuradas ed moviments da la populaziun.</p> <p><i>Geografia: populaziun e migraziun</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolaras ...</p>		<p>renviaments</p> <p>FSP - Svilup global e pasch</p>
<p>3</p> <p>○</p>	<p>a » san describer repartiziuns e svilups da la populaziun en regiuns specificas dal mund e cumparegliar a maun da diagrams da la populaziun. ≡ augment global da la populaziun</p>	
	<p>b » san identifitgar moviments actuals da la populaziun, estructurar quels territorialmain e temporalmain sco era declarar motivs per la migraziun. ≡ migraziun en Svizra; motivs da migraziun economics, socials, ecologics e politics</p>	
	<p>c » san discutir tge consequenzas che la migraziun ha per las personas pertutgadas e per la societad che recepescha ellas.</p>	
<p>◀ Cumpetenza precedentata: NUS.7.1, NUS.7.2, NUS.7.4</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolaras san cumparegliar modas da viver d'umans en differents spazis da viver.</p> <p><i>Geografia: modas da viver ed inegalitads</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolaras ...</p>		<p>renviaments</p> <p>FSP - Svilup global e pasch ERC.5.5</p>
<p>3</p> <p>○</p>	<p>a » san preschentar atgnas ideas da modas da viver famigliaras ed estras, cumparegliar cun autras ed ordinar. ≡ mental maps</p>	
	<p>b » san perscrutar, caracterisar e cumparegliar modas da viver passadas ed actualas en differents territoris (p.ex. svilups demografics en il chantun Grischun, dal vitg da purs a la destinaziun turistica cun exempels concrets, emigraziun-immigraziun en il Grischun). ≡ funcziuns da basa da l'existenza</p>	
	<p>c » san describer inegalitads socialas, declarar lur motivs e giuditgar cundiziuns da viver en differents spazis da viver. ≡ povradad, fom, furmaziun</p>	
	<p>d » san perscrutar ils effects d'inegalitads socialas, giuditgar mesiras per reducir talas (p.ex. finamiras millennaras, cooperaziun al svilup) e sviluppar atgnas ideas en chaussa.</p>	

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.7.4, NUS.8.1, NUS.8.2, NUS.8.3</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san analizar la dinamica en territoris urbans e rurals.</p> <p><i>Geografia: dinamica en citad e sin la champagna</i></p> <p>STS.2.3 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
3	a	» san preschentar atgnas ideas da territoris urbans e rurals, cumparegliar cun auters e metter en dumonda.	
	b	» san identifitgar e cumparegliar caracteristicas e funcziuns da territoris urbans e rurals. ☒funcziun da center, da recreaziun, d'abitar, repartiziun da la populaziun, nazionalitads	
	c	» san examinar e denominar svilups e midadas en territoris urbans e rurals. ☒aglomeraziun, svilup da l'abitadi, urbanisaziun, fugia da la champagna, facturs push/pull, segregaziun	
	d	» san metter en dumonda effects reciprocs tranter territoris urbans e rurals e deducir da quai consequenzas per l'uman e l'ambient che vegnan chaschunadas da quels effects.	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.7.3, NUS.8.2</p> <p>4. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar mobilitad e transport.</p> <p><i>Geografia: mobilitad e transport</i></p> <p>STS.2.4 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments FSP - Ambient natiral e resursas	
3	a	» san analizar a maun d'exempels da la Svizra ed en il context global il svilup dal transport da personas e rauba, sco era il svilup da la tecnica da comunicaziun.	
	b	» san perscrutar e denominar ils effects da transport e mobilitad sin uman, ambient e structuradas territorialas (p.ex. effects da la construcziun da la Viafier retica, da l'engrondiment dal Gottard e dal San Bernardin, da la nova lingia da viafier tras las Alps [NVTA] sco era da l'introducziun da l'automobil en il Grischun). ☒traffic public, traffic individual	
	c	» enonuschan criteris per in cumportament da mobilitad persistent e segir e san applitgar quels per reflectar davart l'agen cumportament da mobilitad.	

<p>◀ Cumpetenza precedentata: NUS.7.3, NUS.8.2</p> <p>5. Las scolaras ed ils scolars san giuditgar l'impurtanza dal turissem.</p> <p><i>Geografia: turissem</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		<p>renviaments</p> <p>FSP - Economia e consum FSP - Ambient natiral e resursas NT.9.1 NT.9.2 NT.9.3</p>	
STS.2.5			
3	a	» san describer ed ordinar il cumportament da turist/-as en cumparegliaziun cun indicaturs statistics (p.ex. destinaziuns, intent, durada, furma, pernottaziun, meds da transport).	
	b	» san describer furmas dal turissem a maun d'exempels dal territori alpin svizzer e dal territori mediterran sco era caracterisar l'impurtanza economica per ina schelta da regiuns. turissem individual, turissem da massa, turissem miaivel	
	c	» san giuditgar l'influenza d'activitads turisticas sin regiuns muntagnardas e da costa e denominar lur effects per uman ed ambient (p.ex. furmas intensivadas ed intensivadas da turissem, sport da naiv). turissem d'enviern e da stad, traffic, infrastruttura, midadas da la cuntrada	
	d	» san declerar ils giavischs dal turissem persistent e pondereschans tals areguard l'atgna concepziun da vacanzas.	

STS.3 | Analisar las relaziuns tranter l'uman e l'ambient

<p>◀ Competenza precedenta: NUS.2.1, NUS.2.2, NUS.2.5, NUS.2.6, NUS.8.2, NUS.8.3</p>		renviaments
<p>1. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar sistems natirals e lur utilisaziun.</p> <p><i>Geografia: sistems natirals</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		FSP - Ambient natiral e resursas NT.9.1 NT.9.3
<p>3</p> <p>○</p>	<p>a » san caracterisar sistems natirals e metter quels en in urden territorial. ☞ gaud tropic, mar, Arctica/Antarctica, muntognas, deserts, citads</p>	
	<p>b » san perscrutar furmas da duvrar sistems natirals (p.ex. agricultura, pestga, explotaziun da materia prima, turissem, colonisaziun) e describer las midadas da l'utilisaziun en il decurs dal temp. ☞ Kulturlandschaftswandel in der Schweiz</p>	
	<p>c » san deducir ils effects da l'utilisaziun da sistems natirals sin il maletg da la cuntrada e sin il consum da resursas natirals. ☞ desertificaziun, runcada da gaud, sauaziun</p>	
	<p>d » san s'infurmar davart ils conflicts d'interess en connex cun l'utilisaziun da sistems natirals, ponderar quels conflicts e giuditgar intervenziuns da l'uman en sistems natirals.</p>	
	<p>e » san giuditgar mesiras da protecziun per sistems natirals (p.ex. zona da paus per la selvaschina, parc nazional svizzer, parc Adula, parc Ela, biosfera Val Müstair, parc natiral Beverin, riserva forestale Val Cama, labels d'ambient, campagnas) e reflectar davart utilisaziuns persistentas pussaivlas.</p>	
	<p>◀ Competenza precedenta: NUS.1.3, NUS.6.3, NUS.7.4, NUS.8.2</p>	
<p>2. Las scolaras ed ils scolars san perscrutar process economic e la globalisaziun.</p> <p><i>Geografia: geografia economica e globalisaziun</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		FSP - Economia e consum ELT.1.3
<p>3</p> <p>○</p>	<p>⬇</p>	
	<p>a » san describer e differenziar differents spazis economic. ☞ territoris agrars, regiuns industrialas, centers da servetsch</p>	
	<p>b » san cumparegliar e giuditgar furmas da produenziun agriculas areguard lur effects sin la cuntrada, il consum da resursas natirals e la situaziun da lavur dals umans sco era declerar entretschaments regiunals e globals. ☞ furmas da produenziun agriculas: agricultura da muntogna, plantascha</p>	
	<p>c » san intercurir la produenziun da rauba industrial ed il metter a disposiziun servetschs areguard lur effects territorials e socials, sco era declerar entretschaments regiunals e globals. ☞ basegn da resursas sco terren, aua, forzas da lavur</p>	ELT.1.3 ELT.2.1 ELT.4.5
<p>d » san describer midadas territorialas ch'èn resultadas da la midada da las structures (p.ex. agricultura - industria - prestaziun da servetschs). ☞ midada d'utilisaziun e revalitaziun d'antierius centers d'industria; rolla dals meds da comunicaziun</p>		

		renviaments
e	» s'occupan da la producziun persistenta da rauba e san reflectar davart enconuschientschas areguard l'agen cumportament.	
<p>◀ Competenza precedentia: NUS.10.5, NUS.8.2, NUS.8.3</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san chapir process da la planisaziun dal territori.</p> <p><i>Geografia: planisaziun dal territori</i></p> <p>STS.3.3 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
3		
a	» san chapir la significaziun sociala da dumondas geograficas e da la planisaziun dal territori en medias, evaluar tala e discutir davart ella.	MI.1.2.h
b	» san elavurar la basa speziala tar process da la planisaziun dal territori, numnar differentas posiziuns latiers e sa furmar in'atgna opiniun (p.ex. concepziun da la zona d'abitadi, midada da zona, meglieraziun generala da la selvicultura e da l'agricultura). ■ planisaziun dal territori, destructuraziun da la cuntrada, protecziun da la cuntrada, svilup persistent dal territori	FSP - Ambient natiral e resursas

STS.4 | S'orientar en spazis

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.8.4</p> <p>1. Las scolaras ed ils scolars san localisar lieus.</p> <p><i>Geografia: topografia e raster d'orientaziun</i></p> <p>STS.4.1 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
3	a	<p>» san marcar e chattar lieus che fan part da situaziuns d'emprender sin chartas, globus analogs e digitals sco era fotografias da satellit en differentas scalas. continents, oceans, muntognas, pajais, lieus, auas, cuntradas grondas</p>	MI - Retschertga e sustegn d'emprender MI - Produczion e preschentaziun
	b	<p>» san caracterisar geograficamain la situaziun da lieus determinads cun agid da caracteristicas territorias (p.ex. a la mar, en la regiun prealpina, en il territori arid).</p>	
	c	<p>» san metter lieus en in raster d'orientaziun territorial. rait da coordinatas, zonas da vegetaziun, cunfins da las plattas; spazis economics</p>	
<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.8.4</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolars san trair a niz chartas e meds d'orientaziun.</p> <p><i>Geografia: chartas e meds d'orientaziun</i></p> <p>STS.4.2 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
3	a	<p>» san describer e cumparegliar differentas preschentaziuns da chartas (p.ex. centradas sin l'Europa, sin ils pols, cartograms defurmads).</p>	
	b	<p>» san duvrar ed evaluar differentas chartas e meds d'orientaziun per responder dumondas. meds d'orientaziun: text da diever, maletg, maletg da bloc, profil, statistica, diagram, model</p>	MI - Retschertga e sustegn d'emprender MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	<p>» san dissegнар skizzas cartograficas e chartas simplas.</p>	
	d	<p>» san represchentar en models situaziuns e problematicas traidimensiunalas (p.ex. tellurium, sablunera, model d'aua sutterrana) ed analizar cun agid d'experiments simpels.</p>	

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.8.5</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en il spazi real.</p> <p><i>Geografia: orientaziun en il spazi real</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
STS.4.3			
3	a	» san determinar l'atgna posiziun cun agid da chartas e da meds d'orientaziun sco era chattar lieus ed objects en il spazi real. coordinatas	
	b	» san sa mover en il spazi real cun agid da meds d'orientaziun (p.ex. cumpass, GPS, charta da rallye, plan da la rait da traffic).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender MI - Retschertga e sustegn d'emprender MS.1.A.1.3f
	c	» san far cartaziuns simplas tar dumondas determinadas en il spazi real.	

STS.5 | Chapir la Svizra cun sias tradiziuns e midadas

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.10.4, NUS.9.2</p> <p>1. Las scolaras ed ils scolars san declarar il cumenzament ed il svilup da la Svizra.</p> <p><i>Istorgia: istorgia svizra</i></p> <p>STS.5.1 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
3	a	» san declarar curtamain eveniments impurtants dal cumenzament e dal svilup da la Confederaziun ed attribuir a maletgs enconuschents. mitus d'origin, Confederaziun, cuntrari vitgs urbans-vitgs rurals, separaziun confessiunala	
	b	» san describer il cumenzament ed il svilup da la Svizra sco stadi federal e metter en in connex europeic. Helvetica, stadi federal, naziun	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
	c	» san mussar motivs, andament e consequenzas d'in eveniment impurtant da l'istorgia svizra dal 20. tschientaner. la Svizra durant il temp da las guerras mundialas; chauma generala svizra; la Svizra en la Guerra fraida, en la conjuntura auta; dretg da votar da las dunnas	ERC.3.2.c
	d	» san chattar sezs materialias tar midadas determinadas en la Svizra dals ultims 200 onns ed illustrar cun quai las midadas (p.ex. ambient, mintgadi, schlattaina, migraziun, religiun, emigraziun da las regiuns muntagnardas en Italia, Russia ed America dal nord en il 19. tschientaner).	ERC.3.2.c MI.1.3.f
<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.2</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolars san mussar co che umans en Svizra vegnan caracterisads da midadas economicas e co ch'els van enturn cun las midadas.</p> <p><i>Istorgia: istorgia svizra</i></p> <p>STS.5.2 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments FSP - Economia e consum	
3			
	a	» san mussar e declarar il svilup dals secturs da lavur vi da la Svizra sco exempel (p.ex. midadas dal dumber da bains purils en la vischnanca da scola, svilup dal dumber d'employads en ils trais secturs da lavur en il 19. e 20. tschientaner en Svizra). midada da la societad agrara a la societad industriala ed a la societad da servetschs; la Svizra sco pajais d'emigraziun e d'immigraziun	
	b	» san mussar la midada d'ina professiun en il decurs dal temp (p.ex. cun funtaunas illustradas, funtaunas scrittas). progress tecnic	
c	» san declarar ils effects da midadas economicas sin singuls umans (p.ex. tecnisaziun, inflaziun, conjuntura auta, stgarsezza d'energia).		

	<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.2</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar la vita da mintgadi d'umans en Svizra en differents tschientaners.</p> <p><i>Istorgia: istorgia svizra</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>	renviaments	
STS.5.3			
3	a	» san documentar e declerar las midadas d'in lieu en il decurs dal temp (p.ex. chasa da scola, piazza communal, maletg da la citad, via, val). = istorgia da la scola, istorgia locala e regiunala	
	b	» san cumparegliar singuls aspects da la vita da mintgadi da differentas epocas e numnar motivs per midadas (p.ex. abitar, nutriment, temp liber). = istorgia quotidiana	
	c	» san purtretar singulas Svizras e singuls Svizzers che han furnì ina contribuziun impurtanta per il svilup da la convivenza e da la giustia sociala en Svizra ed en il mund (p.ex. Clau da Flia, Huldrych Zwingli, Guillaume-Henri Dufour, Alfred Escher, Emilie Kempin-Spyri, Henry Dunant, Marie Heim-Vögtlin, Robert Grimm, Denis de Rougemont, Henri Guisan, Gertrud Kurz, Emilie Lieberherr). = minoritads culturalas e religiusas, giustia, curaschi civil	FSP - Identitads culturalas e comunicaziun interculturala
	d	» san chattar en ina biblioteca u en in archiv ina funtauna u ina preschentaziun dal mintgadi d'in uman en Svizra, leger ed analizar tala (p.ex. davart la famiglia, sanadad, mobilitad).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

STS.6 | Declerar cuntinuitads e midadas da l'istorgia mundiala

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.1, NUS.9.3</p> <p>1. Las scolaras ed ils scolars san raquintar l'istorgia dal cumenzament dal temp modern fin oz en tagls longitudinals definids.</p> <p><i>Istorgia: istorgia mundiala</i> Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
STS.6.1			
3	a	» san mussar cun agid da materialias, co ch'il maletg dal mund è sa midà il cumenzament dal temp modern (p.ex. cun chartas, illustraziuns da viadis d'exploraziun). ≡ temp modern: inscunters culturals, concepziun dal mund	FSP - Identitads culturals e communicaziun interculturala
	b	» san mussar a maun d'ina midada istorica dal temp modern tempriv, co ch'il pensar e viver d'umans è sa midads. ≡ expansiun europeica, reformaziun, absolutissem, illuminissem	
	c	» san sviluppar ina survista generala da l'istorgia dal cumenzament dal temp modern fin oz (p.ex. cun in simpel radi da temp, ina tabella cun infurmaziuns da differents continents). ≡ il passà, il preschent, il futur	
	d	» san scriver ina curta preschentaziun istorica d'ina regiun determinada dal cumenzament dal temp modern fin oz (p.ex. dal pajais d'origin, da la destinaziun da vacanzas, dals Stadis Unids, dal Proxim Orient, da la China).	
<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.3</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolars san caracterisar cuntinuitads e midadas en il 19. tschientaner.</p> <p><i>Istorgia: istorgia mundiala</i> Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments	
STS.6.2			
3	a	» san declarar motivs e consequenzas da la Revoluziun franzosa. ≡ societad da classes; Revoluziun franzosa: libertad, egalitad	
	b	» san chattar differentas infurmaziuns davart in aspect da l'industrialisaziun e cumparegliar talas ina cun l'autra (p.ex. in maletg, ina funtauna da text, in rapport d'aventura davart la maschina da vapur). ≡ industrialisaziun, dumonda sociala, lavur d'uffants	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	c	» san raquintar cun materialias prescrites in'istorgia tar il 19. tschientaner ch'è curta ed istoricamain adequata. ≡ imperialissem, colonialissem, nazionalissem	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
	d	» san s'occupar da materialias tar invenziuns e scuvertas en il 19. tschientaner e mussar uschia motiv, andament ed effect da la midada.	MI - Retschertga e sustegn d'emprender

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.3</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san analizar tscherts fenomens da l'istorgia dal 20. e 21. tschientaner e declarar lur relevanza per oz.</p> <p><i>Istorgia: istorgia mundiala</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments
3 ○		
a	<p>» san mussar, pertge ch'il 20. tschientaner vegn numnà l'epoca dals extremes. ☞ guerras mundialas, fashissem, communissem, holocaust, guerra fraida, moviment d'indipendenza, globalisaziun, guerra civila, terrorissem</p>	FSP - Politica, democrazia e dretgs umans
b	<p>» san raquintar l'istorgia d'instituziuns e d'umans specifics ch'èn s'engaschads il 20. e 21. tschientaner per libertad, pasch, bainstanza, justia u in svilup persistent (p.ex. Bertha von Suttner, Martin Luther King, Mamma Theresa, Nelson Mandela, Mahathma Ghandi). ☞ dretg internaziunal umanitar, Crusch Cotschna, fugia, migraziun, asil</p>	FSP - Svilup global e pasch
c	<p>» san raquintar a maun da materialias prescrittas istorgias d'umans pertutgads d'ina guerra dals ultims 50 onns e metter quellas istorgias en in context istoric.</p>	FSP - Svilup global e pasch

STS.7 | Analisar e duvra la cultura da l'istorgia

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.4</p> <p>1. Las scolaras ed ils scolars san s'orientar en lieus da furmaziun istorics che sa chattan ordaifer la scola e san duvra els per emprender.</p> <p><i>Istorgia: cultura d'istorgia</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments
--	--	-------------

STS.7.1

3	a	» san, suenter avair frequentà in museum (p.ex. museum retic, museum local Puschlav, San Vittore, Chesa Granda, Chesa Planta a Samedan, museum regional Surselva), describer in object d'exposiziun e raquintar in'istorgia latiers. 	
	b	» san far ina charta da monuments relevants e da lieus istoricamain impurtants dals agens conturns. monument, lieu istoric, lieu commemorativ	
	c	» san declarar a tge ch'in monument specific regorda. retschertga	FSP - Identitads culturalas e comunicaziun interculturala
	d	» san manar conscolaras/conscolars tras ina part d'in museum u d'in lieu istoric e declarar en quest connex objects tipics resp. lieus impurtants.	

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.4</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolars san profiter da l'istorgia per la furmaziun ed il divertiment.</p> <p><i>Istorgia: cultura d'istorgia</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments
---	--	-------------

STS.7.2

3	a	» san chattar differentas materialias per in tema istoric tschernì dad els sezs, describer quellas cumpetentamain ed ordinar tenor geners da funtaunas. funtauna scritta, funtauna illustrada, caricatura istorica, fotografia, charta istorica e charta d'istorgia	
	b	» san resumar ina represchentaziun populara d'in tema istoric e metter en in context istoric. represchentaziun populara da l'istorgia: comic istoric, film dramatic, cudesch per juvenils istoric	
	c	» san chattar ulteriuras materialas tar ina represchentaziun populara da l'istorgia e cumparegljar quellas cun la represchentaziun. funtauna e represchentaziun, critica da la funtauna	
	d	» san declarar co che l'istorgia ha influenzà lur vita e co ch'els profitan sezs da l'occupaziun cun l'istorgia.	

	<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.9.4</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san obtegnair enconuschientschas davart il passà or da discurs cun perditgas dal temp.</p> <p><i>Istorgia: cultura d'istorgia</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>	renviaments
<p>3</p> <p>○</p>	<p>a » san chattar funtaunas tar l'istorgia da l'atgna vita ed integrar en in raquint. biografia: fotografias, objects, documents</p> <p>b » san mussar tar in object istoric, co che umans èn ids enturn cun quel ed a tge ch'el ha servì (p.ex. roda da filar veglia, aissa da lavar, regal da cumposiziun, flagè u pal da scuder). object istoric</p> <p>c » san far e documentar in'intervista cun perditgas dal temp davart in eveniment u fenomen istoric. intervista cun perditgas dal temp</p> <p>d » san enritgir cun autras funtaunas in'intervista fatga sezs cun perditgas dal temp (p.ex. cun fotografias, rapports en las gasettas, statisticas) e metter en in context istoric.</p>	

STS.8 | Chapir la democrazia ed ils dretgs umans e s'engaschar per tals

<p>◀ Competenza precedenta: NUS.10.3, NUS.10.4, NUS.10.5</p> <p>1. Las scolaras ed ils scolars san declarar la democrazia svizra e cumparegliar cun auters systems.</p> <p><i>Istorgia: furmaziun politica</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		<p>renviaments</p> <p>FSP - Politica, democrazia e dretgs umans</p>
--	--	---

STS.8.1

3	a	» san explitgar co che la democrazia è naschida e co ch'el è sa sviluppada vinavant e co ch'ella sa distingua d'autras furmas guvernativas. ≡ democrazia, suveranità dal pievel, limitaziun da la pussanza, dretg da burgais	
	b	» san differenziar trais pussanzas sin plaun communal, chantunal e federal e mussar tge incumbensas ch'ellas schlian. ≡ constituiziun, separaziun da las pussanzas, regenza, parlament, dretgira	
	c	» san declarar particularitads impurtantas da la democrazia svizra sco era ils dretgs e las obligaziuns che resultan da quai. ≡ federalissem, pievel, vischnanca, democrazia directa, iniziativa, referendum, partidas, federaziuns	
	d	» san prender posiziun davart problems actuals e cuntraversas, integrar en quest connex experientschas persunalas ch'èn vegnidas fatgas en il mintgadi en scola ed ordaifer la scola e motivar las posiziuns (p.ex. relaziun dal stadi e da l'economia, concepziun da la zona d'abitadi).	

<p>◀ Competenza precedenta: NUS.10.4, NUS.10.5</p> <p>2. Las scolaras ed ils scolars san declarar il svilup, l'impurtanza e la smanatscha dals dretgs umans.</p> <p><i>Istorgia: furmaziun politica</i></p> <p>Las scolaras ed ils scolars ...</p>		<p>renviaments</p> <p>FSP - Politica, democrazia e dretgs umans ERC.2.1.b ERC.2.2</p>
---	--	---

STS.8.2

3		↓	
	a	» san explitgar ils dretgs d'uffants ed umans. ≡ dretgs fundamentals, dretgs umans, dignità umana	
	b	» san chapir e giuditgar l'impurtanza dals dretgs d'uffants ed umans per l'agen mintgadi e per la cuminanza da scola. ≡ discriminaziun	
	c	» san raquintar exempels istorics che han gidà a realisar meglier ils dretgs d'uffants ed umans.	

<p>◀ Cumpetenzas precedentas: NUS.10.4</p> <p>3. Las scolaras ed ils scolars san chapir e giuditgar il posiziunament da la Svizra en Europa ed en il mund.</p> <p><i>Istorgia: furmaziun politica</i></p> <p>STS.8.3 Las scolaras ed ils scolars ...</p>		renviaments
<p>3</p> <p>○</p>		
	a	» san describer finamiras e giavischs specifics sco era il svilup d'ina organisaziun internaziunala, da la quala la Svizra è commembra. ☞ ONU
	b	» san raquintar fasas da l'unificaziun europeica e caracterisar en quest connex la posiziun da la Svizra. ☞ neutralitad; cussegl da l'Europa; OSCE
	c	» san skizzar differentas posiziuns da la relaziun Svizra - Europa e prender sezs posiziun en chausa.

Exempel da planisaziun

Referiments tranter geografia ed istorgia

Sche geografia ed istorgia vegnan instruidas a moda parallela, èsi pussaivel da far referiments tranter quests dus roms. En la tabella qua sutvart vegnan documentads quests referiments sco puncts cuminaivels da contact, e quai supponind che las cumpetenzas dal plan d'instrucziun tar ils champs tematics proponids vegnian resumadas. En quest connex stoi vegnir resguardà che la proposta d'instrucziun è mo ina da las variantas pussaivlas. Ultra da quai daventi evident che pliras cumpetenzas vegnan pretendidas e promovidas tar ils champs tematics respectivs e che plirs stgalims da cumpetenza vegnan pledads per regla en las differentas lecziuns.

Tabella 1: Referiments tranter geografia ed istorgia

	Geografia	Puncts cuminaivels	Istorgia
7. classa	Europa (1, 2, 3) Viver e lavurar en Europa, survista dal territori natiral, dumondas actualas STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 1.4, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3		Istorgia en mes conturns (1) Istorgia da scola, istorgia da mintgadi; biografia; survista da las epocas; STS 5.3, 6.1, 7.1, 7.2, 7.3
	La terra sco planet Stagiuns, uras dal di, aura e zonas da vegetaziun STS 1.1, 1.2, 4.1, 4.2, 4.3	(1) Il tema <i>cuntradas</i> permetta da far connex cun fenomens da la natira (GG) e cun midadas en il temp (IST).	Cumenzament dal temp modern (1) Expansiun europeica, reformaziun, absolutissem, Revoluziun franzosa STS 5.1, 6.1, 6.2, 7.2, 8.2
	Arctica / antarctica Modas da viver, materias primas, traffic, clima, aua / continent STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 2.3, 1.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3	(2) L' <i>Europa</i> na po betg mo vegnir structurada e descritta geograficamain, mabain er ordinada e caracterisada istoricamain.	La Svizra en l'Europa revoluziunara (2) Helvetica, stadi federal, naziun; libertad, egalitad, constituziun, separaziun da las pussanzas STS 5.1, 5.3, 6.2, 7.1, 8.1
	Fenomens natirals (1) Furmas da cuntradas e ristgas da la natira STS 1.3, 4.1, 4.2, 4.3		Convivenza en Svizra (3, 7) Democrazia, suveranitat dal pievel, iniziativa, referendum, partidas, federaziuns STS 5.2, 8.1, 8.2
	Esser per via (4) Transport, mobilitad e turissem STS 2.4, 2.5, 1.2, 1.3, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3	(3) Il tema <i>convivenza</i> ha in connex cun dumondas che concernan la populaziun (GG: Europa) e pussibilitescha referiments a la structura politica da la Svizra (IST).	
8. classa	Umans e citad e champagna (3) Structura da la populaziun, lieu da domicil, citad, champagna, aglomeraziun STS 2.1, 2.3, 4.1, 4.2, 4.3		Viver cun revoluziuns tecnicas (5) Industrialisaziun, dumondas socialas, lavur d'uffants en Svizra e sin il mund STS 5.2, 5.3, 6.2, 7.1
	America dal Nord (4) Migraziun, agricultura, energia, modas da viver, citads, turissem STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 1.4, 2.5, 4.1, 4.2, 4.3	(4) <i>Mobilitad e fugia</i> en differentas regiuns dal mund pon vegnir tematisadas or d'ina perspectiva geografica ed istorica.	Imperialissem ed Emprima Guerra mundiala (5) Imperialissem, colonialissem, naziunalissem, 1. Guerra mundiala STS 6.2, 7.2
	Materias primas ed energia (5) Basas da viver, resursas, materias primas, dumondas d'energia STS 1.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3		Temp tranter las guerras (4) Crisas economicas, faschissem, communissem, discriminaziun STS 5.1, 5.2, 6.3, 8.2
	Africa (6, 8) Modas da viver, materias primas, citad / champagna, turissem, desertificaziun STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.2, 3.1, 2.5, 4.1, 4.2, 4.3	(5) Il tema <i>produccziun, consum, commerzi</i> pussibilitescha da far referiments a la midada structurala ed a la vita cun revoluziuns tecnicas.	La Segunda Guerra mundiala e la Svizra (4) Epoca dals extrems, fugia, holocaust, dignitad umana, ONU, neutralitad STS 5.1, 6.3, 7.2, 8.2, 8.3
	Planisaziun dal territori (8) Dumondas actualas per la societad, politica da l'organisaziun dal territori STS 3.3, 4.1, 4.2, 4.3	(6) La <i>globalisaziun</i> n'ha betg mo motivs e consequenzas pertutgant il spazis, mabain er dimensiuns istoricas.	L'Europa dividida ed unida (6, 7) Guerra fraida, conjuncture auta, moviment d'indipendenza, intervista da perditgas dal temp, Cussegl da l'Europa, OSCE STS 5.2, 5.3, 6.3, 7.3, 8.3
	Producziun, consum, commerzi (5, 6) Agricultura, industria e servetschs, midadas structuralas STS 3.2, 4.1, 4.2, 4.3	(7) <i>Sfidas dal futur</i> pon vegnir contempladas sut las perspectivas las pli differentas.	Istorgia contemporanea (6) Globalisaziun, guerra civila, terrorissem, fugia, migraziun STS 5.1, 5.3, 6.3, 7.3, 8.3
9. classa	Asia / Australia, Oceania (8) Modas da viver, economia, citads, high tech, energia, materias primas STS 2.1, 2.2, 2.3, 1.4, 3.1, 2.5, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3		La Svizra: ina societad moderna (7) Giustia, curaschi civil, federalissem, democrazia directa, relaziun Svizra - Europa STS 5.2, 5.3, 6.3, 7.1, 7.2, 7.3, 8.1, 8.3
	La terra sco sistem Furmas d'utilisaziun en sistems ecologics da la terra STS 3.1, 1.4, 4.1, 4.2, 4.3	(8) Ils <i>dretgs umans</i> èn in tema impurtant en bleras regiuns dal mund.	Democrazia e dretgs umans (8) Constituziun, separaziun da las pussanzas, dretgs fundamentals, dretgs umans, dignitad umana STS 8.1, 8.2, 8.3
	America centrala e latina (4, 8) Modas da viver, materias primas, gaud tropic, disparitads, migraziun, cuntradas STS 2.1, 2.2, 2.3, 2.5, 1.4, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3		
	Il futur sco project (7) Midada dal clima, urbanisaziun, disparitads, migraziun, resursas STS 1.2, 1.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3		